

תוכן העניינים

3	אבסטרקט
4	מבוא
5	פרק א': מוזיאונים תחת משטרים טוטליטריים
	פרק ב': מוזיאונים בגרמניה הנאצית 8
11	פרק ג': מוזיאונים ותערוכות אמנות בפרופגנדה הנאצית
14	סיכום
15	מקורות
16	ביבליוגרפיה נוספת
17	תמונות

מבוא

תחת כל משטר טוטליטרי כל תחומי החיים נשלטים על ידי אידאולוגיה רשמית. הכל מוקדש לאינטרסים של המשטר וחירויות נפגעות בצורה הבוטה ביותר. משטרים טוטליטריים מנסים להשתלט גם על אופן מחשבה תוך ניסיונם להחדיר דפוסים התואמים את האינטרסים של המשטר. ישנן דרכים רבות לכך. אחת מהן היא אינדוקטרינציה באמצעות מוזיאונים ותערוכות אמנות. בגרמניה הנאצית כל תחומי האמנות – מוזיקה, קולנוע, ספרות – הועמדו לשירות המשטר. בתכניות הנאצים, גם אמנות הציור הייתה צריכה להפוך למשרתת הממושמת של המשטר. היא הייתה אמורה "לחנך" את אזרחי גרמניה, ללמד אותם לאהוב את המשטר ולסגוד למנהיגיו. כחלק מהתעמולה היא הייתה חייבת להעביר מסר תעמולתי מכוון אל ההמון, לעורר את הרגש הלאומי ולא לפנות אל האינטלקט. האמנות הייתה חייבת להיות עממית, מותאמת לאדם הפשוט ביותר.

שאלה הצבתי בפניי בעבודה זו היא "מה היה תפקידם של מוזיאונים ותערוכות אמנות בתעמולה הנאצית?". מכיוון שהנאצים היו, במידה מסוימת, תלמידים של הבולשביקים והפשיסטים, הפרק הראשון של העבודה בוחן את מקומם של מוזיאונים ברוסיה הבולשביקית ואיטליה הפשיסטית. הפרק השני עוסק בתמורות שחלו בתפקיד המוזיאונים לאחר עליית הנאצים ובתפישות האמנות הנאציות. הפרק השלישי בוחן את מקומם של מוזיאונים ותערוכות אמנות בתעמולה הנאצית.

ייתכן, כי עיון בסוגיות אלה יעניק, ולו במעט, הארות מעניינות ומחדשות דרכן ניתן יהיה להבין את מצבה של חברתנו כיום.

פרק א': מוזיאונים תחת משטרים טוטליטריים

המשטר הנאצי הידוע בשל שימוש רב-צדדי בתעמולה. אולם במידה רבה הנאצים חיקו את קודמיהם, הבולשביקים ברוסיה והפשיסטים באיטליה, שהרחיבו בהרבה את דרכי השכנוע ופרופגנדה. נוסף על אינדוקטרינציה אידיאולוגית, הם השתמשו באספות המונים, באמצעים חזותיים של סמלים ומפגני המונים, ברדיו ובקולנוע. עם עלותם של משטרים טוטליטריים לשלטון ברוסיה ובאיטליה, חלו תמורות משמעותיות בתפקידם של המוזיאונים במדינות אלה. הם נתפשו על ידי המשרים ככלי נוח ויעיל להפצת תעמולה. כתוצאה מתפישה זאת, מוזיאונים במדינות טוטליטריות הועמדו לשירות האידיאולוגיה הרשמית.

מיד לאחר תפיסת השלטון ברוסיה, ערכו הבולשביקים סדרת רפורמות הנוגעות למוזיאונים ואספי אמנות. בין השאר, הם החרימו והלאימו חלק גדול מרכוש כנסייתי, ארמונות של אריסטוקרטים ואוספים פרטיים שהיו בתוכם. חוקי רוסיה הבולשביקית אסרו להוציא מהמדינה יצירות אמנות בעלות חשיבות היסטורית ותרבותית. חלק מאחוזות בני אצולה, כנסיות ומנזרים הפכו למוזיאונים שמבחינת השלטונות החדשים של רוסיה צריכים לשרת את האינטרסים של המשטר ולהחדיר את האידיאולוגיה הקומוניסטית בקרב העם. השלטונות הקומוניסטיים טענו כי המוזיאון הסובייטי החדש חייב לשאוף להציג את המציאות ברוח סוציולוגית-מרקסיסטית. בהתאם לתפישה זו השלטונות הקימו את הרשות המפקחת על המוזיאונים שיזמה סדרה של תערוכות למטרת פרופגנדה. הוקמו מוזיאונים של המהפכה הקומוניסטית, של מנהיגי המפלגה הבולשביקית ומפקדי הצבא האדום – ו' לנין, י' סטלין, ס' אורדז'ניקידזה, י' סברדלוב, ו' קויבישב, מ' פרונזה, ו' צ'פאייב ואחרים. אחת ההמצאות של המשטר הקומוניסטי היא הקמת מוזיאונים לאתאיזם. למרות שהממשלה הבולשביקית הכירה בחופש דת ופולחן, המשטר ניהל מלחמה בדת. אנשי דת נפגעו מבחינת זכויותיהם האזרחיות. נאסרו חינוך דתי והפצת דת. ב-13 באוקטובר 1922 הוקמה הוועדה לתעמולה האנטי-דתית תחת הוועד המרכזי של המפלגה הקומוניסטית. בדצמבר 1922 התחיל לצאת לאור העיתון "הכופר" ששיחק תפקיד חשוב בהסטה אנטי-דתית. העיתון האשים אנשי דת בשיתוף פעולה עם אויבי המהפכה. ב-1925 נוסד "איגוד הכופרים" שב-1929 שמו שונה ל"איגוד האתאיסטים המיליטנטיים". האיגוד ערך מסע פרופגנדה אנטי-דתית אגרסיבית תוך ארגון אירועים המוניים, הפצת ספרות תעמולה והתעללות גלויה בכמורה ובדת.¹ הראשון מהמוזיאונים האנטי-דתיים נפתח ב-1928 במוסקווה. באופן ציני, כדי להשפיל את הדת ולהדגיש את ניצחונם האידיאולוגי, השלטונות הקומוניסטיים פתחו את המוזיאון במתחם מנזר סטרסנוי